

2018. augusztus

történelmi és örökségturisztikai folyóirat

VÁRAK

kastélyok templomok

XIV. évfolyam, 4. szám. Megjelenik kéthavonta

645 Ft

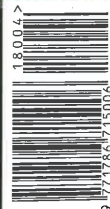
A segesdi
Széchenyi-
kastély

Zobordarázs
vára és
temploma

Simontornya
vára

Mizse középkori
temploma

A korona elrab-
lása Visegrád
várából

A Potocki palota főépülete a körbezárt udvar felől, előtérben az egyik mesterséges tó (Fotó: Jacek Karczmarz)

Cwik, Alexandra – Laszlovszky József

A lengyel Versailles

Lengyelország számos látványos kastéllyal büszkélkedhet, amelyek különböző korszakok építészetének kiemelkedő emlékei. A legismertebbek közé tartoznak a varsói wilanówi kastély, a lengyel királyok egykori nyári rezidenciája, vagy az ugyancsak a lengyel fővárosban található, vízre épült Lazienki palota. A sziléziai Moszna pedig olyan, mintha egy mesefilmbe illő tornyos kastélyt képzelnénk magunk elé. Kevésbé ismert ugyanakkor az ország keleti részén található Radzyń Podlaski városának Potocki palotája, amely művészeti részletei és a hozzá kapcsolódó történeti események miatt kiemelkedő jelentőségű. A palota helyreállítása, új funkciójának kialakítása évtizedek óta folyik, és most egy európai örökségi programban is szerepet kapott az épület, amelyben magyar partner szervezetek is foglalkoznak az örökséghasznosítás kérdéseivel. Lengyelország ezen vidéke kevésbé ismert a turisták számára, pedig érdemes ide is ellátogatni a sok látnivaló és értékes műemlék miatt.

A Potocki-kastély
1840 körül
(Rajz: K. Strończński)
jobbra

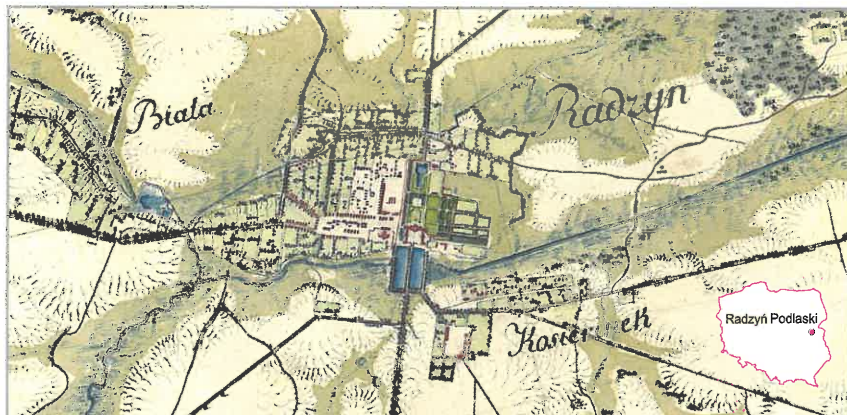
Radzyń Podlaski
és környéke a 18. század
második felében

Az *Entre Cour et Jardin* kifejezés szó szerint azt jelenti, hogy az udvar és a kert (park) között. Ezt azokra a barokk palotaegyüttesekre használjuk, amelyek összetett formájukkal XIV. Lajos francia uralkodó építkezéseit utánozták. A Versailles-i palota szépsége és

díszessége elkápráztatta a 18. század arisztokratáit és így hamarosan divat lett Európában olyan rezidenciákat építeni, amelyek a francia király épületét követték. Európában összesen tíz ilyen szerkezetű kastélyt, palotát ismerünk, és a két legkeletibb Lengyelországban található. A Białystokban felépült Branicki palota ma az ottani orvosegyetem épületeként szolgál, de egyben kiemelkedő kulturális programoknak is helyet ad. A Radzyń Podlaskiban található hányatott sorsú Potocki palota pedig nevezetes szobrászati emlékei miatt vált méltán híressé.

A Potocki család és kastélyaik

A család eredete a középkorra nyúlik vissza, de legjelentősebb alakjai a 17–18. században töltötték be fontos szerepet Lengyelország életében. A család több ágra szakadt szét, amelyek rangjuknak és vagyoni helyzetüknek megfelelő udvarházakat vagy palotákat emeltek. Így Varsó mellett több lengyel városban, sőt még a mai Ukrajnában is található Potocki rezidencia. A Radzyń megye központjában álló rokokó palotájuk hétezer négyzetméteres alapterületével a viszonylag nagy méretű épületek közé tartozik. A tizenhatezer lakosú Radzyń Podlaski kisváros körülbelül kétszáz

kilométerre található Varsótól keletre, központjában a kastéllyal. Nagy kiterjedésű parkja és annak mesterséges tavai veszik körül az épületeket. Az épületek által közrezárt udvar, az olasz stílusú sétáló kert a kisváros igazi ékessége, legnagyobb turisztikai vonzereje. 2015 októberében a National Geographic Traveler megszavaztatta Lengyelország „hét csodáját”, és a Potocki palota bekerült ebbe az illusztris csoportba.

A palota története és látnivalói

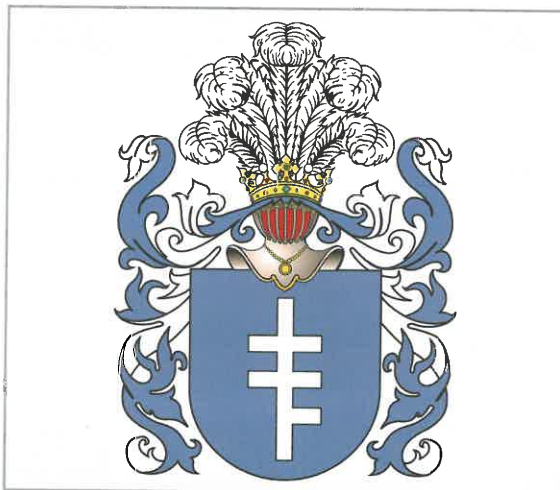
A Potocki palota elnevezés azt sugallja, hogy egyetlen tulajdonos családhoz kapcsolható az épület. A történet azonban sokkal összetettebb, mert a település és a rezidencia birtokosról birtokosra szállt, és mindez jól reprezentálja a fordulatokban bővelkedő lengyel történelem utolsó századait. Radzyń Podlaski városa stratégiai helyzetben volt a Krakkó és Vilnius közötti útvonalon, aminek hatására a település már a 15. században elkezdett fejlődni, amit mutatott a Kazanowski család jól megerősített vára. Ezt a 16. század közepén itáliai hatásra reneszánsz palotává építették át. Majd Stanisław Antoni Szczuka (1652–1710), III. Sobieski János (1629–1696) lengyel király titkára szerezte meg a kastélyt. Ez a lengyel uralkodó a magyar történelemben is fontos szerepet kapott, ő volt a török hódoltság végét jelentő nagy keresztény hadjáratok egyik kiemelkedő személyisége. Uralkodóként jelentős építkezéseket is folytatott, ő kezdte kiépíteni a lengyel kastélyok közül kiemelkedő wilanówi palotát.

Radzyń Podlaski mai fényűző formáját Eustachy Potocki (1720–1768) tábornoknak köszönheti, aki számos lengyel nemesi családhoz hasonlóan az úgynevezett Pilawa címet használta. Potocki amellet, hogy a királyi udvarban fontos tisztséget töltött be, a litván tüzérség vezetője volt. Gyerekként már egy kisebb megyényi területet kapott meg birtokként édesapjától, tanulmányait pedig a jezsuita kollégiumban folytatta. Ismereteit németországi és francia utazásokkal is gazdagította. 1741-ben kötött házasságot és Marianna Kańska révén szerezte meg a Radzyń Podlaskiban álló rezidenciát, így lett az egyik leggazdagabb arisztokrata Lengyelországban. Ezt követően pedig politikai pályája is gyorsan felívelt. 1754-ben mint Lengyelország marsallja, megkapta az uralkodótól a Fehér Sas-rendet is. Gazdagsága, hírneve és kapcsolatrendszere hozzájárult ahhoz, hogy francia nemesek támogatásával lengyel uralkodói jelölése is felmerülhessen.

Mindezek érthetővé teszik, milyen háttere volt az itt bemutatott palota kiépülésének. A Potocki család építkezései, amelyek 1749-ben indultak el, jelentős mértékben átalakították a megörökölt kastélyt. A korábbi, valamennyire még védelmi funkciókat is ellátó forma helyett az új épület a francia rokokó mintát követte. Az átalakításokat a korszak kiemelkedő építésze, Jakub Fontana királyi építész irányította, aki együttműködött a híres szobrásszal, Jan Chryzostom Redlerrel. Az ő embernagyságú és elvont témájú szobrai teszik

Stanisław Antoni Szczuka (1652–1710)

Az úgynevezett Pilawa címer, amelyet a kastélyt kiépítő Eustachy Potocki is használt

A palota légifotója, amely jól mutatja a Versailles mintája alapján kialakított *Entre Cour et Jardin* elrendezést (Fotó: www.govision.pl)

A palota homlokzati díszítésének részlete. Jan Chryzostom Redler szobrai (Fotó: G. Szczebrzeszynski)

Stanisław Kostka Potocki (1755–1821)

A palota hátsó, park felőli homlokzata (Fotó: www.palac-potockich.pl)

különlegessé a palotát. Ezek az antik görög mitológia alakjait kombinálták a Potocki család számára fontos szimbólumokkal. Ma Radzyń Podlaski az egyetlen hely, ahol ennek a zseniális szobrásznak a műveit megcsodálhatjuk eredeti formájukban.

A palota fontosságát azonban nem csak építészeti és szobrászati emlékei adják, hanem egykori lakói is. A Krakko és Vilnius között utazó nemesek feltétlenül megálltak a városban, és ez is hozzájárult ahhoz, hogy a palota fényűző és vibráló élete ismertté vált országszerte. Ennek hatására Radzyń Podlaski és a nemesi rezidencia fontos társadalmi központtá vált. 1767-ben királyi lakodalom helyszíne volt, Janusz Sanguszka herceg feleségül vette a Potocki házaspár egyik gyermekét, Cecyliát. A Potocki házaspár gyermekei közül Ignacy és Stanisław Kostka a legismertebbek, ők részt vettek az első Európában elfogadott alkotmány megszövegezésében (1791. május 3.). Négy évvel később pedig bekövetkezett itteni birtokuk első felosztása. Ekkor az egyik fiúgyermek, Kajetan Potocki (1745–1803) került birtokba, aki azzal vált híressé a lengyel történelemben, hogy megszerezte Szent Vince ereklyéit. Testvére, Stanisław Kostka Potocki (1755–1821) feleségül vette Izabela Lubomirska hercegnőt, és így egy még nevezetesebb kastély, a wilanówi királyi nyári rezidencia birtokosává válhatott. Ennek következtében mindent megtett annak érdekében, hogy Radzyńból mindenféle kincseket és értékes berendezési tárgyakat elszállíthasson új palotájába. Furcsa ellentmondás, de éppen ezért neki köszönhetjük, hogy a kincsek megmenekültek a következő évszázadok zavaros időszakában.

Karol Józef Lipiński (1790–1861), a neves hegedűművész és zeneszerző, szintén a Radzyń Podlaskiban található Potocki palota épületgyűjtésében született. A lengyel Paganininek is nevezett virtuóz és zenepedagógus édesapja a Potocki család udvari zenekarának koncertmestere volt. A nemzetközileg is nagy hírnevet szerzett művész 1861-ben hunyt el Lembergben (ma Lviv, Ukrajna), és ezt követően emlékszobát rendeztek be a Potocki palota nyugati szárnyában. Ez a mai napig megőrizte eredeti formáját és szentimentális hangulatát.

A 19. század elején új birtokos került a palotába. Anna Sapieżyna a leggazdagabb lengyel arisztokrata családból származott. Az ő kezdeményezésére és részvételével rendeztek be általános iskolai osztálytermet a palota számos helyiségében, mert fontosnak tartotta a helyi lakosság kulturális fejlődését és oktatását. Lányát pedig a korszak híres hercege, Adam Jerzy Czartoryski vette feleségül. Az időszak egyik legjelentősebb politikus és a lengyel függetlenségi törekvések támogatója kénytelen volt eladni a birtokot, miután kiemelkedő szerepet játszott az 1830 novemberében lezajlott függetlenségi felkelésben. Ezt követően egészen 1920-ig a palota a Szlubowski család birtokában volt. 1864-ben egy újabb sikertelen függetlenségi felkelés zajlott le, majd az orosz csapatok elfoglalták a palotát és a bálteremben rögtönítélő bíróságot rendeztek be. A pincét

börtönként használták. 1920-ban a Szublowski család a közeli "Gubernya" épületbe költözött be, a Potocki palotát pedig átadták az akkor létrehozott Második Lengyel Köztársaságnak. Edward Rydz-Śmigły tábornok (1886–1941), aki a korszak egyik legjelentősebb katonai vezetője volt, rendezkedett be a palotában. Később a nemzeti levéltárakhoz tartozó dokumentumok egy jelentős része itt került elhelyezésre, és emiatt a német haderő jelentős erőfeszítéseket tett a gyűjtemény elpusztítására. 1944-ben a visszavonuló német hadsereg felgyújtotta a palotaegyüttest, és ezzel a teljes iratanyag és a rokokó berendezés is elpusztult. A palota első helyreállítására 1950 és 1960 között került sor, majd sikerült a külső homlokzatot, a tetőt és a Redler szobrokat restaurálni. Így az egész északi szárny visszanyerte eredeti alakját, és a parkkal együtt valamennyire visszaidézi a palota egykori pompáját. 🏰

A palota udvar felőli főhomlokzata
(Fotó: Jacek Karczmarz)

OPENHERITAGE (NYITOTT ÖRÖKSÉG)
A Potocki palota nem csak izgalmas turisztikai célpont, hanem fontos örökséghasználási program is. Az épület 2015-ben a helyi önkormányzat tulajdonába került és 2017-ben a lublini Műszaki Egyetemmel együttműködve (a varsói Képzőművészeti Akadémia terveit felhasználva) új menedzsmet tervet vázoltak fel a város társadalmi és kulturális igényeihez igazodva. Az ehhez szükséges pénzügyi forrásokat az Európai Unió és a Beruházási és Fejlesztési Minisztérium támogatásából kívánják megszerezni, a „Kelet-Lengyelország” program keretében. Az építész tervezők arra törekedtek, hogy a barokk belső terek az épület legreprezentatívabb részén megmaradjanak, beleértve a bejárati folyosót az *avant-corps* (az előtér) résszel, a fölépcsőt, báltermet és a körülötte található helyiségeket. Ezek a művészien kialakított terek konferenciák és más események helyszínékként fognak majd szolgálni. A palota nyugati részén multimédia részt alakítanak ki, amely a városi közösség művészeti kezdeményezéseinek adhat teret. Fotó- és filmlabor, zenei stúdió, fotógalleria és moziterem kerül kiépítésre. A nyugati szárny továbbra is befogadja a Karol Lipiński emlékszobát, emellett turista információs iroda, ajándékbolt is helyet kap itt.

A nyugati oldalszárny a belső udvar felé vezető kapuval
(Fotó: Jolanta Dyr)

Ez a terv felkeltette egy másik örökségi program érdeklődését is. Az Európai Unió támogatásával megvalósuló Horizont 2020 projekt az OpenHeritage (Nyitott Örökség) címet kapta. A Városkutatás Kft. Irányításával és a Közép-európai Egyetem részvételével megvalósuló program célja olyan örökségi, pénzügyi, szervezési és közösségfejlesztő megoldások kidolgozása, amelyek sikerrel használhatóak a városi településeken. Az Európa legkülönbözőbb államaiban található úgynevezett obszervatóriumi helyszíneken már megindultak az örökséghasználási új formái, és ezek tanulmányozásával dolgozzák majd ki a szakemberek az új módszereket. Közöttük régészek, művészettörténészek, történészek ugyanígy megtalálhatóak, mint szociológusok, városfejlesztők vagy éppen informatikai szakemberek. A kiválasztott obszervatórium helyszínek közé tartozik a Potocki palota is. Így a lengyel program eredményei beépülhetnek a hazai örökséghasználási módszerei közé is.

Az OpenHeritage projekt obszervatórium helyszínei: templomok, kastélyok (várak), városi környezet, épített és ipari örökség

